

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY NĚMECKÉ MENŠINY VE 21. STOLETÍ

LUKÁŠ NOVOTNÝ

ÚVOD

V České republice žije dle posledního sčítání lidu z roku 2011 přesně 18 772 obyvatel hlásících se k německé národnosti, což představuje podíl 0,2 % z celkového počtu obyvatel České republiky. Nejvíce jich je situováno při německé hranici, a to v Karlovarském (4504) a Ústeckém kraji (4230).¹ Německá menšina tak zaznamenala citelný pokles svých členů a přestala být třetí nejpočetnější národnostní minoritou v České republice. Dnes požívá tato početná menšina v souladu s českými a mezinárodními standardy všech kulturních, jazykových a politických práv, ovšem podobně jako minority ostatní se i ona potýká se specifickými palčivými problémy, které stojí v cestě jejímu dalšímu populačnímu i kulturnímu rozkvětu. O jaké se jedná a jak moc překonatelné či nepřekonatelné jsou či mohou být, na to si klade za cíl odpovědět tato studie.

Konkrétně stať uvádí tyto aktuální problémy německé menšiny, přičemž autorovi je zřejmé, že tím zmiňuje jen některé a že jiné zůstávají stranou této analýzy:

- sociodemografická situace,
- svazová činnost a kulturní aktivita,
- německý jazyk,
- absence etnické inteligence.

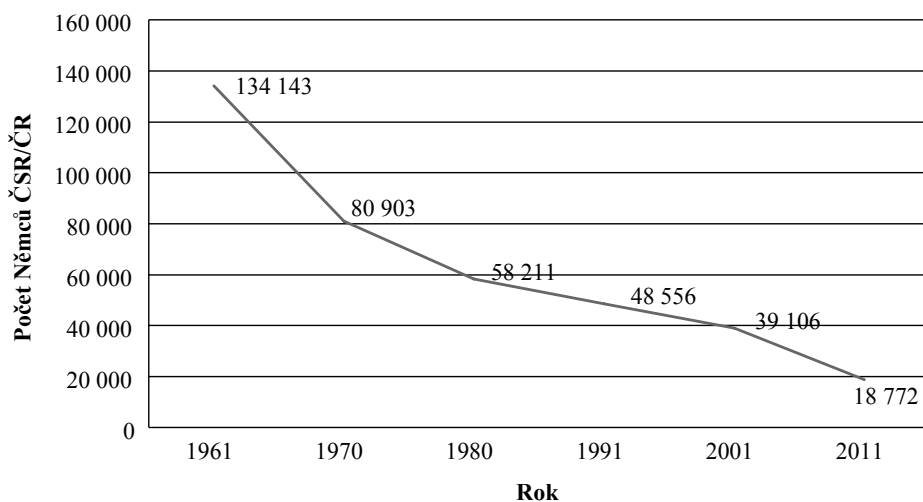
1. SOCIODEMOGRAFICKÁ SITUACE

Od poválečného transferu více než třech milionů Němců z Československa² počet osob této (až do roku 1968 oficiálně neexistující – resp. nepožívala statutu menšiny, což fakticky znemožňovalo její existenci) národnosti trvale klesal, a to zejména v důsledku jejich nepříznivé věkové, pohlavní a vzdělanostní struktury, migrace, ale

¹ *Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 – Česká republika a kraje* [online]. Český statistický úřad, 31. 1. 2012 [cit. 18. 10. 2012]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/03000-12-n_2012-00.

² ARBURG, A. von – STANĚK, T. (eds.): *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů*. Středokluky, 2010. Viz šířeji k tomuto tématu též PETRAŠ, R.: *Menšiny v komunistickém Československu*. Praha, 2007.

Graf 1: Němci v ČSR a ČR (1961–2011)

Zdroj: ČSÚ 1961–2011.

také národnostní asimilací s majoritním obyvatelstvem.³ K té docházelo cíleně působením komunistického režimu, jehož cílem bylo menšinu zcela asimilovat s většinovým obyvatelstvem. To se také z velké části podařilo. Jen za poslední dvě sčítání lidu v letech 2001 a 2011, tedy v rozmezí deseti let, klesl počet obyvatel s německou národností o více než 20 000, což představuje více než polovinu původního stavu. Pokles mezi lety 1991 a 2001 pak činil 8500, tedy také nemalá početní proměna (viz Graf 1).

Německá menšina je tak de facto na jakémsi odchodu. Takto strmě klesající počty jejich příslušníků fakticky nelze při naprosté absenci tzv. etnické inteligence a příslušníků mladé generace nahradit či zastavit a s „pomocí“ není možné počítat ani v případě tzv. nových Němců, tedy Němců stěhujících se do České republiky od roku 1989. Těch je jednak málo (a často nemají české státní občanství) na to, aby pokles zastavili, jednak se v mnohém rozcházejí v základním pohledu na reálný svět včetně toho, jaký smysl má mít sdružování se v organizacích menšiny, jak se zde má koncipovat činnost, jaké mají být priority činnosti atd.

Tato čísla nejsou jistě definitivní a zcela věrohodná, a to již proto, že údaj národnosti není ve sčítání lidu povinný a je na tom, kdo daný sčítací arch vyplňuje, zda se k národnosti přihlásí, či nikoli. V době před rokem 1989 existovaly navíc specifické tlaky úřadů na to, aby se Němci ke své národnosti nehlásili. V tom se situace po roce 1989 znatelně proměnila a Němci se k národnosti hlásit mohou naprosto svobodně a bez zábran. To však nemění nic na to, že u části z nich ještě přetrvávají tyto zkušenosti z minulosti

³ K tomu více viz STANĚK, T.: *Německá menšina v českých zemích 1948–1989*. Praha, 1993. Dále k tématu také BITTNEROVÁ, D. a kol.: *Kdo jsem a kam patřím?: Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha, 2005.

a jejich ochota k přihlášení se k národnosti není velká. Ovšem tato data jsou závazná pro uskutečňování politiky státu vůči dané národnosti, a to zpravidla také včetně finanční podpory (třebaže to není důsledně dodržováno).

2. SVAZOVÁ ČINNOST A KULTURNÍ AKTIVITA

Současné sociodemografické tendence, jež vykazují poslední sčítání lidu i jiné prognózy, tedy potvrzují, že příslušníků německé menšiny výrazně ubývá. Sami čeští Němci, reprezentováni dnes dvěma svazy, Kulturním sdružením občanů ČR německé národnosti vzniklém v roce 1969, ještě v důsledku obrodných aktivit před srpnovou invazí do Československa, a Shromážděním Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku z roku 1992 (předchůdcem byl Svaz Němců v Československu; vznikl 1990), poukazují na diskriminační zacházení a institucionální i jiné přezírání těchto příslušníků především za komunistické éry. Ta spočívala zejména v obecném útisku při realizaci kulturních aktivit a také v nemožnosti využívat němčinu v každodenní komunikaci na veřejnosti. Z důvodu, že němčina coby mateřština nebyla nadále vylepšována ve školním procesu, tak často znalosti příslušníků této národnostní menšiny „zakrslý“ na úrovni dětí, tj. že tito občané jsou schopni mluvené komunikace jen v omezené míře a že jinak nejsou schopni bezchybně v německém jazyce psát a mluvit. Výjimky nalezneme především u příslušníků starší generace, a v regionech, kde byla německá národnostní menšina zastoupena početněji, což se projevilo také na veřejném životě obecně, tj. v Karlovarském či Ústeckém kraji, ovšem takovýchto příslušníků českých Němců není mnoho.

Oba svazy českých Němců se příliš neliší co do kvality realizovaných aktivit, které zpravidla nedosahují nějaké vyšší kulturní či jinak zaznamenatele hodnoty. Nejčastěji se jedná o pravidelné každoročně organizované a již značně ritualizované oslavy (Dne matek, Vánoce atd.), které však slouží v první řadě k tomu, že se členové daných spolků a osoby z řad jejich sympatizantů sejdou, což samo o sobě je považováno za dostačující a pro další život menšiny významné. Dále jde o akce, které reagují na aktuální podněty související s deklarovanými cíli německé menšiny. Za zvláštní zmínku stojí akce realizované v tzv. setkávacích centrech německé národnostní menšiny v regionech, jako například Česko-německé dny v Moravské Třebové, Česko-německý týden v Krnově, dětské tábory nebo vzdělávací semináře pro plný seniory. V poslední době je patrný jistý zaznamenatele nárůst vzdělávacích činností německé menšiny, což je dáno zejména omládnutím vedení obou spolků a s tím spojenou proměnou akcentů činnosti. To se projevuje také na pozvolné profesionalizaci činnosti menšiny v podobě například sestavení nových internetových stránek nebo spolupráce se sdruženími a institucemi, majícími za cíl posilovat například znalosti němčiny v ČR (jako např. Goethe-Institut nebo Institut für Auslandsbeziehungen), ovšem tyto modernizační aktivity jsou v přímém protikladu s poměrně silným početním úbytkem menšiny, který byl zmíněn výše. Německá menšina se navíc může opřít o zmínku v Československo-německé smlouvě o přátelství z roku 1992, které svědčí o jejím privilegovaném postavení, které mezi ostatními menšinami v ČR obdoby.

Zarážející je také skutečnost, že v obou výše zmíněných zastřešovacích svazech je registrováno ani ne 8000 členů, což nepředstavuje vysoký podíl z celkového počtu příslušníků menšiny.⁴ Nizké bylo toto číslo zejména od roku 2001, kdy platilo, že Němců bylo 39 106. Ovšem nejedná se o „čistý“ počet členů, protože zejména v regionu severozápadních Čech je obvyklé tzv. dvojí členství, tedy příslušnost k oběma těmto svazům. Tamní příslušníci menšiny tím reagují na to, že na ně byl vedle tradičního členství v tzv. Kulturverbandu vyvíjen ještě také jistý tlak na to, aby po revoluci buď přímo vystoupili z Kulturverbandu, označovaného za pohrobka z doby komunismu, či aby alespoň vedle svého původního členství přistoupili i k druhému svazu, přínáležícímu ke Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, vzniklém po roce 1992. Důvody, proč nemá německá menšina nijak velký zájem se sdružovat, je patrně nutné hledat především v minulosti, konkrétně v přetrvávající zkušenosti z poválečných let a s tím spojeném strachu z možných represí, jež je patrný dodnes. Bezprostředně po válce totiž bylo považováno za společensky neúnosné i samo užívání němčiny na veřejnosti, natož aby docházelo ke kulturním či jiným setkáváním, ať už na celostátní, nebo regionální úrovni.

Pro srovnání uveďme situaci Němců na Slovensku, kde z celkového počtu asi 5000 občanů německé národnosti jich je asi 4500 – tedy naprostá většina – registrováno v Karpatoněmeckém spolku, jediné organizaci německé menšiny na Slovensku. Početnější z obou sdružení v České republice je zastřešující organizace pro samostatně registrované regionální svazy, Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s asi 5000 osobami německé národnosti. Nejpočetnější regionální svazy nalezneme v Karlovarském, Libereckém a Moravskoslezském kraji. První dva kraje jsou tradičně početně silnější co do výskytu Němců a Moravskoslezský kraj aktivizoval jednak české Němce až po roce 1989, protože až do té doby se tam její příslušníci nesměli veřejně sdružovat a jednak je to dáno také regionem Hlučínska, specifickým historickým územím, v němž nedošlo ke klasickému odsunu a v němž jsou dodnes přítomni Němci s českým a od roku 1989 také německým pasem, kteří se však jen neochotně hlásí k německé menšině. Podotkněme také, že dle poslední Zprávy o situaci národnostních menšin na území ČR z roku 2011 dnes existuje 53 občanských sdružení, která mají ve svém názvu či v cílech německou minoritu. To dává tušit, že také kulturní aktivita českých Němců, nebo jejich sympatizantů, je pestřejší, než by se zdálo z dostupných statistických a sociodemografických dat.⁵

Etnická identita je u českých Němců oslabena diskriminačními principy z poválečných let a desetiletí.⁶ Na některé z nich ostatně také ukazují sami příslušníci této národnostní menšiny ve vládní Zprávě o situaci národnostních menšin za rok 2011. Stojí zde také to, že německá menšina je rozptýlena na celém území České republiky, a že „násilná asimilace a perzekuce, která proběhla po 2. světové válce, většinou znemožnila

⁴ NOVOTNÝ, L.: Role sociální a národnostně smíšené rodiny ve světle aktuálního výzkumu o německé menšině v České republice. In MACHAČOVÁ, J. – ŠRAJEROVÁ, O. (eds.): *Sociálně a národnostně smíšená rodina v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti*. Opava, 2003, s. 177–186.

⁵ ÚŘAD VLÁDY ČR (ed.): *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*. Praha, 2012, s. 12.

⁶ Viz PEŠEK, J. a kol.: *Německé menšiny v právních normách 1938–1948: Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi*. Praha, 2006.

udržení jazyka a kultury německé menšiny pro poválečnou generaci“.⁷ Teprve v roce 1968 byla menšina zákonně uznána ústavním zákonem (Zákon o postavení národnosti v ČSSR č. 144/1968), do té doby byl na její příslušníky všemožně vyvíjen tlak na ztrátu etnické příslušnosti a příklon k majoritě. Asimilace a tedy zánik menšiny byl také cílem komunistického režimu, na čemž nic nezměnila ani ta skutečnost, že příslušníkům menšiny bylo od počátku 50. let povoleno shromažďovat se při podnicích v kulturních uskupeních a že vycházel tisk Aufbau und Frieden. V roce 1969 vzniklo Kulturní sdružení občanů německé národnosti, které se v některých regionech brzy na to stává jedním z nejaktivnějších svazů Národní fronty).⁸

Aktivity ve svazech německé menšiny po roce 1989 se dnes zaměřují na zastavení poklesu zájmu o relevantní problémy menšiny, znovunalezení jazykové kompetence v německém jazyce⁹ a historické kontinuity na českém území a hledání nových obsahů. Na tato diskriminační opatření se snažila německá menšina upozornit prostřednictvím petice adresované v roce 2001 Petičnímu výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. V něm požadovalo Shromáždění Němců alespoň symbolické odškodnění za příkoří, které bylo ta této národnostní menšině páčáno v období komunismu.¹⁰ Petice byla ovšem odmítnuta, a to jak Petičním výborem, tak i širokou veřejností, považující požadavky menšiny většinou za neoprávněné. Problémové v případě této petice bylo však mimojiné i to, že požaduje např. revidovat výsledky spojeneckých dohod z poválečného období, které se promítly do vnitrostátního zákonodárství. Petice požadovala dokonce náhradu za peněžní reformu z roku 1945, kdy byla likvidována protektorátní měna a nahrazena československou.

Na straně jedné vyplývá z výzkumů veřejného mínění, například těch, realizovaných Sociologickým ústavem AV ČR, to, že se začíná proměňovat pohled na Německo, kdy například 54 % české veřejnosti se domnívá, že je Čechům německá kultura blízká a vzorem pro Čechy jsou též dobré ekonomické úspěchy, ovšem co se historie týče, převládají nadále resentimenty, tu ve větší, tu jen v latentní podobě.¹¹

Nepříznivá je pohlavní, věková a vzdělanostní struktura menšiny. Většinu stále představují ženy, podle sčítání lidu z roku 2001 je to 53 %. Podobné je to i ve svazech men-

⁷ „Nejedná se o menšinu s problémem integrace nebo migrace, ale naopak o starousedlíky, seniory, kteří potřebují pomoci, protože v poválečných dobách byli znerovnoprávnění. K nápravě těchto křivd bohužel nikdy nedošlo a občané německé národnosti tím zůstali v sociálně znevýhodněné situaci do dneška (nesměli se vzdělávat, měli menší platy, a v důsledku toho mají dnes menší důchody). SN problémy nezaznamenalo.“ Viz ÚŘAD VLÁDY ČR (ed.): *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*. Praha, 2012, s. 30.

⁸ Více k tomuto tématu a stejně tak k problematice německé menšiny a jejího vývoje PETRÁŠ, R.: *Menšiny v komunistickém Československu*. Praha, 2007; GABAL, I.: *Etnické menšiny ve střední Evropě: Konflikt nebo integrace*. Praha, 1999.

⁹ NOVOTNÝ, L.: O němčině jako mateřském jazyce ve střední Evropě: Jazyková situace u příslušníků německých menšin ve světle sociologických výzkumů. In ŠRAJEROVÁ, O. (ed.): *Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí*. Opava, 2002, s. 254–260; SOKOLOVÁ, G.: O jazykovém zaměření Slováků a Němců žijících v severních Čechách (na základě sociologických výzkumů). *Slezský sborník*, 1991, roč. 89, č. 3/4, s. 174.

¹⁰ PAVLÍČEK, V.: Petice nebo provokace. In *O české státnosti*, 1. díl: Český stát a Němci. Praha, 2002; viz k tomu též NOVOTNÝ, L.: *Spolková republika Německo*. Praha, 2013, s. 133; KOPEČEK, L. a kol.: *Etnické menšiny a česká politika: Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989*. Brno, 2004.

¹¹ Viz například bulletin oddělení České pohraničí Sociologického ústavu AV ČR „Česko-německé souvislosti“, umístěný na <http://www.borderland.cz>. Viz také NOVOTNÝ, L.: Dekrety, odsun v historické paměti Čechů: Výsledky reprezentativního dotazníkového šetření. *Naše společnost*, 2012, č. 2, s. 30–34.

šiny, i zde dominují ženy a tomu často odpovídá také zaměření činnosti (orientované na „ženské kluby“, šití krojů, zpěv atd.). Ve svazech Němců představuje průměrný věk asi 65 let u Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a 69 let u Kulturního sdružení občanů ČR německé národnosti. To ostatně odpovídá i demografickým datům: u žen převládá věk od 50 až do 70 let, věková struktura mužů je ještě více nepříznivá, 34 % jich je ve věku nad 70 let.

Absence etnické inteligence výrazně ovlivňuje celkovou prezentaci německé menšiny. Chybí hnací síla kulturní produkce, tvořící a uchováající kulturní bohatství menšiny, navíc dnešní mladá generace představující malé procento z celkové věkové skladby (jen necelých 13 % českých Němců je ve věku do 29 let, ve věku do 14 let jsou to pouze 4 %) již identifikaci s německou národností v naprosté většině necítí. Necelá polovina příslušníků menšiny dosáhla pouze základního vzdělání, druhou nejpočetnější skupinou jsou absolventi učilišť bez maturity. To dokládá také vládní Zpráva o situaci národních menšin za rok 2011, v níž za Kulturní sdružení občanů ČR německé národnosti stojí: „Svaz se proto stále potýká s nedostatkem mladších, aktivních členů a tím následně i s malým a upadajícím zájmem o činnost v něm.“¹² Téma odškodnění následně zaznělo také v roce 2005 v souvislosti s tzv. humanitárním gestem české vlády vůči německým antifašistům. Svazy německé menšiny jej sice přivítaly, ovšem poukázaly na to, že i další skupiny z řad českých Němců by se zasloužily odškodnit. Výsledkem onoho gesta ovšem nebylo peněžité odškodnění, ale omluva s následnými finančními prostředky poskytnutými na financování dokumentačních a muzejních aktivit této skupiny obyvatelstva.

Sama německá menšina pak pro zmírnění situace příslušníků menšiny organizuje prostřednictvím organizace BUSOW (Bildungs- und Sozialwerk) lázeňské pobyty a ambulantní rehabilitace. Další organizací, založenou též Shromážděním Němců, je společnost Bohemia Troppau. Ta podporuje rozvoj podnikání malých a středních živnostníků v podobě výhodných půjček.

3. NĚMECKÝ JAZYK

Velkým problémem pro další faktickou existenci německé menšiny je rapidně se snižující znalost německého jazyka mezi jejími příslušníky.¹³ Ta se zdá být nezastavitelná, a to i přes značnou pomoc, kterou svazům německé menšiny poskytují zejména německé a případně také rakouské instituce, mezi nimi zejména Institut für Auslandsbeziehungen se sídlem ve Stuttgartu nebo Goethe-Institut, tedy zejména jeho pražská pobočka. Němčina je v dnešní době obecně na ústupu, a to i přesto, že dle průzkumu Česko-německé obchodní a průmyslové komory hraje pro 90 % německých firem v České republice znalost německého jazyka významnou roli. Na základě prů-

¹² To ovšem platí také o Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kde platí obdobná situace. ÚŘAD VLÁDY ČR (ed.): *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*. Praha, 2012, s. 24.

¹³ Viz k tomuto tématu mimo jiné ŠATAVA, L.: *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Praha, 2009.

zkumu z roku 2010 zastává 77 % Čechů názor, že je němčina důležitým profesním faktorem.

Mezi příslušníky menšiny můžeme dnes odlišit několik skupin dle stupně znalosti němčiny coby mateřštiny.¹⁴ Diferencujícími kritérii jsou zde zejména věk a místo bydliště. Je to takřka výlučně nejstarší generace nad 70 let žijící při německé hranici, která může ještě dnes disponovat dobrými znalostmi němčiny a každopádně se k tomuto jazyku hlásí jako k mateřštině. Druhou skupinu představuje skupina nad 50 let z toho samého regionu či obecně starší lidé z řad německé menšiny i z jiných oblastí České republiky, samozřejmě zejména z pohraničních oblastí, kde si tito občané udrželi i v době komunismu v intenzivnější či méně intenzivnější podobě neformální vazby a mezilidský kontakt v němčině. Tato skupina se sice ještě k němčině coby mateřštině hlásí, ovšem již byla fakticky socializována v českém jazyce a znalosti němčiny odpovídají již prvnímu cizímu jazyku a nikoli mateřštině. To je patrné z jejich ústního i písemného projevu. Nicméně i tato skupina považuje dobrou znalost německého jazyka za základ dalšího přežití německé menšiny a převažuje u ní silný emocionální vztah k němčině. Třetí skupinu tvoří všichni ostatní ti, kdo se hlásí k německé menšině. Pro ně je němčina již jednoznačně cizím jazykem, třebaže mohou mít i tito příslušníci k jejímu osvojení si pozitivní vztah a považují její dobrou znalost za významný faktor (již jakési uměle vytvořené, ale nicméně v ojedinělé míře ještě intenzivně prožívané) etnické identity. U této skupiny ovšem většinou dochází k velkému odcizení se od tradičního pojetí menšiny i jejich problémů. Tito občané tvoří jakousi „novou“ menšinu a budou asi i její poslední početněji se vyskytující se generací. Na nich již nebude záviset jazykový transport, který tím bude pravděpodobně již nevyhnutelně zpřetrhán, ale zůstane jí zejména udržování či například také literární či jiné zachycení produkce a tradic menšiny. Tato generace dnes vede svazy obou uskupení německé menšiny a představuje tak faktickou reprezentaci této národnostní skupiny.

Za účelem posílení jazykové zdatnosti nejen členů německé menšiny založilo Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku Základní školu česko-německého porozumění (Grundschule der deutsch-tschechischen Verständigung). Tato vzdělávací instituce byla založena v roce 1991 Svazem Němců v Československu, tedy předchůdcem Shromáždění Němců. Škola se vyznačuje zejména rozšířenou výukou německého jazyka, která v českém prostředí v takovéto míře prakticky nemá obdobu. Svaz Němců v Československu založil v roce 1995 také nadstavbu nad onu základní školu, a to Gymnázium Thomase Manna (Thomas-Mann-Gymnasium), tedy školu, která nabízí osmileté gymnaziální vzdělání opět s rozšířenou výukou němčiny. Obě školy sídlí v Praze a de facto nevykonávají jakousi svornickou roli německé menšiny, protože její naprostá většina sídlí v pohraničních oblastech a nikoli v hlavním městě. Jejich přínos tak spočívá zejména v šíření výuky němčiny.

¹⁴ NOVOTNÝ, L.: O němčině jako mateřském jazyce ve střední Evropě: Jazyková situace u příslušníků německých menšin ve světle sociologických výzkumů. In ŠRAJEROVÁ, O. (ed.): *Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí*. Opava, 2002, s. 254–260.

4. ABSENCE ETNICKÉ INTELIGENCE

Nemůžeme říci, že by tato skupina obyvatelstva mezi příslušníky německé národnostní menšiny vůbec neexistovala, ovšem její zastoupení není početně významné a zejména nijak nepřispívá k faktickému rozvoji němčiny. Nereprezentuje ji a ani nepřispívá k jejímu intelektuálnímu rozvoji. Jedná se o velmi izolovanou a početně marginální skupinu, která je navíc neorganizovaná a jeví jen velmi nízký zájem spolupracovat s příslušnými regionálními svazy či setkávacími centry německé menšiny. Přitom je evidentní, že bez těchto osob a bez jejich soustředěné kulturní, politické a ekonomické aktivity ve prospěch českých Němců je rozvoj jakékoli menšiny z dlouhodobého hlediska nemožný.

Německá menšina si zde „vypomáhá“ často etnickou inteligencí sudetských Němců, zejména jejich intelektuálních uskupení, jako Spolku Adalberta Stiftera nebo Sdružení Ackermannovy obce. To pro ni a její kulturní a svazovou činnost je jednoznačně přínosem, neboť členové jednotlivých spolků německé menšiny participují na jejich vzdělávacích či kulturních akcích a sami sudetští Němci pro tyto české Němce připravují různé aktivity či je podporují při vytváření aktivit vlastních. Typickým příkladem napojení příslušníků německé menšiny a sudetských Němců je existence Centra Adalberta Stiftera v Horní Plané. Toto centrum vede sudetský Němec Horst Löffler a centrum vykonává de facto roli setkávacího centra pro Němce žijících v českém blízkém okolí (Böhmerwaldverein). Tato, ale i jiná spolupráce, a to i na úrovni jednotlivých regionálních svazů nebo setkávacích center (Begegnungszentren), se však nutně neobejde bez kooperace také na ideologické úrovni, kdy jsou některé cíle sudetských Němců a jejich uskupení de facto a přitom na první pohled nenásilně vnášeny také do činnosti a programových priorit svazů německé menšiny.

Obzvláště viditelné je to zejména na příkladu spolupráce Kulturního sdružení občanů německé národnosti, ale také Shromáždění Němců, resp. některých jejích svazů (setkávajících center), s pražskou pobočkou Sudetoněmeckého krajanského sdružení. Ta se dnes nachází v jakési relativně utlumové fázi, ovšem kulminovala před třemi čtyřmi lety a projevovala se v nepřetržitém zapojování českých Němců do aktivit této „kanceláře“. Pro české Němce je i tato spolupráce, či spolupráce jí podobná, spíše přínosná, jednak na úrovni transportu německého jazyka, jednak co do kulturního a částečně také materiálního vyžití. Jaký je její přínos z hlediska dalšího rozvoje česko-německých vztahů a zda je tato spolupráce nosná i pro budoucnost, také s ohledem na nízké zapojení nejmladší generace z řad německé menšiny, je však otázkou jinou...

ZÁVĚR

Cílem tohoto příspěvku bylo analyzovat některé vybrané sociodemografické a politicko-kulturní problémy německé národnostní menšiny, s nimiž se potýká ve 21. století. Poukázáno bylo zejména na tyto čtyři: sociodemografickou situaci této národnostní skupiny, svazovou činnost a její kulturní aktivita, schopnost využívat německý jazyk v běžné komunikaci a absenci etnické inteligence.

První problém, tedy sociodemografická situace, je řešitelný těžko. Mladá generace se evidentně k německé národnosti nebo i k němčině již nehlásí a lze se domnívat, že nestojí ani o vytváření další šíření kulturního odkazu této národnostní skupiny. Pokud se tak děje, je to v ojedinělých případech a vznikají díla (například literární produkce, odborné knihy, taneční kroužky nebo výstavy), která mají pro německou menšinu o to větší hodnotu. Pro podporu nejmladší generace českých Němců byl Shromážděním Němců založen spolek Jukon, jehož funkce pro mobilizaci této části německé menšiny je však dosud značně marginální.

Druhý problém, svazová činnost a kulturní aktivita menšiny, je „jen“ jakýmsi interním problémem německé menšiny. V poslední době je sice patrný jistý nárůst aktivit spojených ovšem již s nástupem mladé generace do čela svazů německé menšiny, kteří k uchování jazyka a kulturních tradic již přistupují liberálněji a organizované kulturní aktivity se otevírají i širšímu kruhu veřejnosti. To sice může být cesta, jak kulturně zachovat německou menšinu, ovšem je pak otázkou, kolik z realizovaných činností s ní a jejími kulturními tradicemi a cíli skutečně souvisí. Nejviditelnějším kulturním počinem německé menšiny je pak každoročně vždy na podzim se uskutečňovaná „Großveranstaltung“, tedy velké kulturní setkání, přičemž míněna je prezentace kulturních aktivit příslušníků jednotlivých regionálních svazů, konaná v Praze.

Třetí problém je téma německého jazyka a jeho úlohy při utváření identity menšiny. Zde je též patrný nevyhnutelný propad úrovně znalosti, ovšem menšina se může opřít o instituce v Německu, které jí poskytují značnou především materiální a finanční pomoc. Ta je ovšem již de facto realizována jako pomoc v rozvoji němčiny coby cizího jazyka. Takto se ostatně přistupuje i k výuce německého jazyka v některých setkávacích centrech německé menšiny. Také dnešní nositelé německé tradice a představitelé německých menšinových svazů používají němčinu již coby první cizí jazyk, jakkoli může být běžné, že k jejímu osvojení mohou mít větší předpoklady, což se může projevit na vyšší úrovni znalosti. Pravidlem to ale není.

Čtvrtý a poslední analyzovaný problém se týkal absence etnické inteligence německé menšiny. Toto téma přímo souvisí s body předchozími. Pokud totiž svazy německé menšiny nedokáží tyto lidi, hlásící se německé menšině nebo lidi s ní sympatizující, oslovit, a to vhodnou programovou nabídkou, či jim nedokáží poskytnout prostor k realizaci svých aktivit (například v podobě podpory vydání publikace nebo realizace výstav atd.), zůstává tato skupina izolována. A stejně je to s poklesem jejich znalosti němčiny, která často neumožňuje zajistit oně nepočteně zastoupené etnické inteligenci roli názorových vůdců.

Sociodemografický i kulturní vývoj tak evidentně jde proti dobré budoucnosti německé menšiny a je a bude na představitelích jejich svazů, jak se s tím v brzké době vypořádá.

TOPICAL ISSUES OF THE GERMAN MINORITY IN THE 21st CENTURY

Summary

The paper describes topical issues of the German minority in the Czech Republic. The German minority is the third largest in the country; however today it just reminds of the fact that before their after-war relocation Germans lived in the territory of the Czechoslovak Republic along with the Czechs and other ethnic and language minorities. The author focuses on the socio-demographic and socio-economic characteristics of the German minority, which significantly determine their position within the Czech Republic. The aim is to describe basic circumstances of forming the ethnic identity of Czech Germans with a special regard to their cultural and union life and the specificity of using the German language as their internal communication code used inside the minority. The author tackles the fact that the minority has no intellectual representatives which has a substantial impact upon the quality of their activities.

Key words: minorities in the Czech Republic, ethnic and language affiliation, German minority, cultural activities, Assembly of Germans, language issue

Klíčová slova: menšiny v České republice, národnost, německá menšina, kulturní aktivity, Shromáždění Němců, jazyková otázka